

Marc Van de Mieroop. Philosophy Before The Greeks: The Pursuit of Truth in Ancient Bayblonia. New Jersey: Princeton University Press, 2017. viii + 297 sayfa.

Merve Nur Yılmaz

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
mrvnr06@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9129-8652
DOI: 10.20519/divan.448306

Felsefenin Batı'ya özgü ya da onun temel bileşeni olduğu düşüncesine karşı itirazlar akademik literatürde son zamanlarda daha sık dile getirilmektedir. Diğer taraftan, Antik Yunan düşüncesinin Yakınoğu düşüncesinden etkilenmiş olduğu fikri ikinci bir iddia olarak da gündemdedir. Marc Van De Mieroop'un *Philosophy Before the Greeks* kitabı da felsefenin Yunan öncesi döneminin peşine düşmektedir. Kitabın başlığı felsefenin hakikati arama faaliyeti olduğuna ve bunun Yunan öncesinde Babilliler arasında var olduğuna dair bir iddia ortaya koymaktadır. Bir Yakınoğu uzmanı olan Marc Van de Mieroop, kitabında felsefenin Yunan'da başladığı fikrinin temellerine yönelik bir sorgulamaya girişir. Bu doğrultuda o, antik Yunan düşüncesinin ortaya çıkışından çok önce güçlü bir felsefe düşüncesinin varlığının özellikle Babil döneminden elimize ulaşan metinler üzerinden takibinin yapılabileceğini ileri sürer. Bunun için de Babillilerin miras bıraktığı ve 3000 yıllık süreci kapsayan devasa yazınların analizinin gerekli olduğunu göstermeye çalışır. Böylece Yunan düşüncesinin gelişiminden çok uzun zaman önce Mezopotamya'da köklü bir düşünce geleneğinin varlığının bugün için ne anlam ifade edebileceğini ortaya koymayı hedefler.

Mieroop, önsözünde Babillilerden elimize ulaşan yazını dil, kehanet işaretleri ve hukuk ile sınırlayarak, Babil epistemolojisini bu üç ana esas altında ele alacağını söyler. Eseri problematik başlıklar altında beş bölüm ve dokuz kısım halinde düzenleyen yazar, ilk bölümde Babilliler için epistemolojinin ne anlamda var olduğunu ortaya koymaya çalışır. Bu doğrultuda bu bölüm, yazının Babillilerin düşünce ve kültür hayatını şekillendirmesi etrafında detaylandırılmaktadır. Mieroop, dönemin çivi yazısı ile ortaya konulmuş olan yazıtlarının yapısının, onların düşünce hayatı açısından

neler söyleyebileceğinin peşine düşer. Ona göre Babillileri Yunanlılardan ayıran en önemli özelliklerden birisi, yazının unsurları arasında varsayıdıkları bütünlüktür ve bu bakış, hakikat araştırmasının disiplinli ve bilimsel metodik yapısını yansıtır. Bu amaçla yazar, birinci kısmın ilk bölümüne, “At the Time of Creation” (Yaratılış Zamanında) başlığını vererek, temel olarak yaratılış destanları üzerinden Babil düşüncesinin Yunan kozmogonileri üzerindeki etkisini ve farklılığını göstermeye çalışır. Bu doğrultuda, önce Babil kozmogonisi ve epistemolojisinin temellerini bulduğu *Enuma Eliş* mitini ele alır ve bu anlatı ile Grek kozmolojisi arasında bir süreklilik olduğunu söyler. Fakat yazara göre, Babil epistemolojisi bağlamında *Enuma Eliş* yalnızca bir kozmogoni değildir, metin bir kozmoloji de üretir. Bu doğrultuda Mieroop, kozmoloji sahasında dahi metnin gerçeklik inşa edici gücüne vurgu yapar.

Mieroop ilk bölümde Babil’de çok dilliliğin hakim olduğunu belirtip düşünce ve kültür dünyasının geniş bir alana yayıldığını göstermeyi hedefler. Bu anlamda Babil bir *kozmpolistir*. Fakat Mieroop, Babilli ifadesini, Sümerce ve Akadça dillerinde Mezopotamya’nın güney bölgesinde, dil bakımından kalabalık bir insan topluluğu tarafından, çiviyazısı dönemi boyunca üretilen edebî kültür için kullanır. Bu anlamda Babillilik herhangi bir siyasi yapıyı önelemektedir. Mieroop, temel olarak yazılı metinlerin Mezopotamya’da fikri ve siyasi hayatının merkezinde bulunduğunu, fakat bu iddianın sözlü bir geleneğin olmadığı anlamına gelmeyeceğini göstermeye çalışır (s. 17). Zira Mezopotamya’da yazı ile kaydedilen kısım elimizdedir ve buna paralel bir sözlü geleneğin olmaması için herhangi bir neden de yoktur. Mieroop yine de eldeki metinlerin analizi ile yazının, sözlü olana tercihine yönelik eğilimin net bir şekilde fark edileceğini göstermeye gayret eder. Diğer taraftan yazar, “The Death of The Author?” (Yazarın Ölümü?) başlığı altında güçlü bir yazma ve yazı literatürü olmasına rağmen, müelliflerin çoğunlukla bilinmediğini söyler ve bu noktada şu sonuca ulaşır: Mezopotamya, metnin üretiminde insani etkinliği önemli bir faktör olarak görmektedir (s. 20). Buna göre metnin yaratıcısı, yazıya geçireni ve sahibi aynı ölçüde metnin üretilmesinde etkin hale gelirler. Fakat nihai noktada, Mezopotamya’da metnin üretimi, aktarımı ve hatta korunması tek tek bireylere indirgenemeyen bir süreci ifade eder (s. 25). Bu anlamda Mezopotamya’da yazılı metinler hiçbir zaman tamamlanmış olarak düşünülemez.

İkinci bölümde yazar, “The Order of Things” (Şeylerin Düzeni) başlığı altında gerçekliğin Babil’de nasıl anlaşıldığını, “Word Lists: A Very Short History” (Sözcük Listeleri: Kısa Bir Giriş) ve “Constructing Reality” (Gerçekliği İnşa Etmek) kısımlarında ise sözlüklerin gerçekliğin inşasını nasıl örneklediğini göstermeye çalışır. Babillilerin sözlüklere benzer kelime lis-

teleri, Babil düşünce dünyasının önemli bir parçasını oluşturur. Yazar ilk olarak sözlükçülüğün nasıl yapıldığını ve diğer metinlerle nasıl ilişkilendiğini tasvir eder. Böylece Babil’de sözlükçülüğün insanların dünyaya dair anlayışlarını geliştirmeyi amaçlayan bilimsel bir faaliyet olduğunu vurgulamak ister. Buna göre, kelime listeleri üreten sözlükçüler de gerçekliği inşa etmek bakımından Babil epistemolojisi için önemli bir yere sahiptir. Zira bu listeler yalnızca kelimeleri kaydetmez, kelimelerin imledikleri gerçeklikle ilişkilerini ortaya koymada da etkin bir rol oynar (s. 41). Bu doğrultuda ikinci kısımda bu sözlüklerin gelişim ve özelliklerinin detaylı bir tarihini gösteren sunan yazar, üçüncü kısımda bu listelerin oluşturulmasında hangi ilkelerin takip edildiğini ortaya koymaya çalışır.

Saussure’ün *syntagm* ve *paradigm* ayrımından hareketle, kelimeler ve şeyler arasındaki ilişkiyi netleştirmeye çalışan Mieroop, Babililerin sözlüklerin gerçeğin bilimsel, pratik inşasındaki etkin örnekleyici rolünü gösterir. Yazara göre sözlüklerin bu rolü, Babil epistemolojisini anlamak bakımından önemlidir. Mieroop, Derrida’nın *Gramatoloji* kitabında temellendiği *différance* kavramından yola çıkarak Babil çivi yazısının, konuşmadan bağımsız olarak kendi gerçekliğini kurduğunu ve kendini yalnızca okuruna gösterdiğini söyler (s. 79). Bu anlamda Babil yazını yalnızca ilkel yazı tipleri olarak ele alınamaz. Bu yazım biçiminin metinde yaratıcılığı çeşitlendirmeye müsait yapısı, gerçekliğin inşasında da benzer bir çeşitliliğe imkan sağlamaktadır.

Kitabın “Writings of the God” (Tanrı’nın Yazdıkları) adlı üçüncü kısmında Mieroop, bir önceki bölüme benzer bir yöntemle, kelime listeleri ve gerçeklik inşası ilişkisini bu sefer kehanet listelerinin Babil kültüründeki yerini belirginleştirmek yoluyla ortaya koyar. Bu doğrultuda dördüncü kısımda Mieroop, kehanetlerin pratikleri üzerinde değil, tanrıların işaretleri olarak nasıl yorumlandıkları üzerinde durur. Ona göre kehanetlerin yorumlanış şekilleri, oldukça sistematik ve Babil düşüncesi ile uyumludur. Yazar kehanetlerin yorumlandığı metinlerin Babil epistemolojisinin en üstün örneklerini verdiğini belirtir (s. 88). Kehanet metinlerinin modern bakış açısıyla “irrasyonel” olarak sınıflandırılabilir yapıya rağmen, bu metinler bilgiye dair güçlü bir hermenötik sistemin varlığına işaret eder. Zira tanrı-merkezci Babil dünya görüşünde, kahinler tanrılar ile insanlar arasında iletişimi sağlayan ve işaretleri yorumlayan bir konuma sahiptir. Diğer taraftan yazara göre, metin kehanetten önce gelir (s. 91). Buna göre çivi yazısını geliştirmek için kullanılan okuma teknikleri, işaretlerin yorumlanmasını şekillendirir ve işaretler kehanet listelerindeki karşılıklarına göre anlamlandırılır.

“The Structure of Knowledge of the Universe” (Evrenin Bilgi Yapısı) adlı beşinci kısımda ise Mieroop, kehanet listelerinin evrenin yapısını nasıl yansıttığı üzerine eğilir. Bu doğrultuda bu listelerin ve işaretleri yorumlamak anlamında kehanet ilminin, Babil dünyasında hakikatin yapısına nasıl dahil olduğunu açıklamaya çalışır. Saussure’ün syntagm ve paradigm ayrımını kehanet listelerine de uygulayan Mieroop, bu kehanetlerin tanrılar ve kahinler arasında bir tür görüşme ya da konuşma olduğunu ifade eder. Kehanetler yapısal olarak tekil bir olayı betimleyen bir şart (*protasis*) ve gelecekte gerçekleşecek mümkün bir olay ya da durumun bildirim olan sonuç (*apodosis*) şeklinde ifade edilmektedir. Kahinin ilk kısımdaki işaretin yorumlanmasını içeren bu ikinci kısım, ikisi arasında geçerli bir bağlantıyı gerektirmektedir (s. 115).

Yazara göre modern kıstaslarla anlaşılabilen yorumlama ilkeleri, kahinin belli bir mantığı takip ettiğini hissettirmektedir. Buna göre, şart (*protases*) ve cezası (*apodosis*) arasındaki bağlantı, kahin-âlimin (*diviner-scholar*) ikisi arasındaki benzerlik ilişkisini keşfedebildiği dinamik bir hermenötik sistemi gerektirir. Peki, kehanetle ilgili bu ifadeler Babil epistemolojisi hakkında ne söyler? Yazara göre, bu listeler yalnızca edebî yaratıcılığın bir ürünü olarak görülemez. Mieroop’un bu bölümdeki hedefi, listelerin yorumdan önce geldikleri gibi, gözlemden de önce geldiğini göstermektir. Kahinler gerçeklikte işaretle karşılaşmış listelerden uygun yorumları bulmak yerine, anlamlarını bildikleri kehanet dizilerini gerçeklikte bulmaya çalışmaktadır (s. 128). Yazar, kahinlerin bu yorumlayıcı işlevlerine, evreni tanrıların işaretleri ile dolu düşünen ve bu işaretleri yorumlayan kehanetlerin tanrıların isteklerini yerine getirme arzusunda olan Babilliler için oldukça önemli olduğunu söyler.

Mieroop “The Word of the Law” (Kanunun Sözcüğü) başlıklı dördüncü bölümde, epistemoloji tartışmasını yönetim ve hukuk konusuna uygular. Diğer bölümlerde uyguladığı yapısalcı syntagm-paradigm ayrımını eski Mezopotamya kanunları için işlevselleştiren Mieroop, diğer bölümlere benzer şekilde, yazının önceliğine yönelik Babil metodunun hakikatin yönetim alanındaki tezahürünün anlaşılması için önemli olduğunu söyler. Bu doğrultuda öncelikle Babil döneminden elimize ulaşan kanun ile ilgili metinlerin tarihi bağlamını netleştiren yazar, oldukça önemli bir yere sahip olan Hammurabi kanunlarından çok önce, Babil’e ait kanun çalışmalarının bulunduğunu belirtir. Hammurabi kanunlarından bin yıl sonra Babil’de yeni denebilecek kanunların varlığından bahseden Mieroop, Hammurabi kanunlarının biçimine benzer bir söyleyiş tarzına sahip olduklarını iddia eder. Bu doğrultuda Mezopotamya bölgesinde kanunların ifade edilişi bakımından bir tercüme faaliyetinin olduğunu göstermeye çalışır (s. 150). Yazarın kanun yazarlarının kendilerinden önceki hukuk ge-

leneğini bildikleri ve formatın sürekliliğini sağlamakla bu geleneğe bilinçli bir şekilde dahil oldukları sonucuna ulaşır.

Kısa bir tarihî anlatıdan sonra, kitabın “The Philosopher-King” (Filozof-Kral) başlıklı yedinci kısmında kanunların yapısal bir incelemesine girişen Mieroop, bütün kanunların merkezinde yine listelerin bulunduğunu ifade eder (s. 157). Kehanet listelerinin yapısal özelliklerine benzeyen kanunlar, geçmiş zamanda şart ya da sıfat yan-cümlesi ile ifade edilen bir ilk kısım ve ana cümle şeklinde ifade edilmektedir. Suç ve cezası arasında görünür bir mantık olmamasına rağmen, tarihçiler bu kanunlarda bazı temel ilkeleri ortaya çıkarmıştır. Kanunların dikkat çeken önemli özelliklerinden birisi de bu ilkelerin, adalet fikri etrafında geliştirilmesidir. Hammurabi örneğinde, kanunların adalet fikrini oldukça net bir şekilde iletmediği görülür. Bu kanunlar yalnızca kralın adaletinin değil, onun hikmetinin de göstergesi olarak düşünülür. Zira kralın adil olanı sağlaması, onun doğru olanın ne olduğunu bilmeye yönelik bir hikmete sahip olmasını gerekir. Bu doğrultuda yazarın ifadelerine göre, Platon’un *Devlet* diyalogundan çok önce, Hammurabi kanunları adalet ve hikmetin birbirleriyle doğrudan bağlantılı olduklarını gösterir (s. 175).

Kitabın son bölümünde, genel olarak Babil epistemolojisinin bir değerlendirmesini yapan Mieroop, Tanrı Shamash’ın yargı, okuyucu ve kahin olması örneğinde, Babil bilgeliğinin bu üç yeteneği içerdiğini belirtir. Bu doğrultuda, Babil bilgeliği ya da ilmî faaliyeti, dünyanın bir çivi yazısı metni gibi olduğuna, bu metnin okunması ya da gerçekliğin anlaşılması için birtakım tekniklerin olması gerektiğine ve bu tekniklerle birtakım hükümlerde bulunmaya dayanır. Buna göre yazar, Babil’de ilmî hayatın bir hermenötik faaliyet olduğunu tekrarlamaktadır (s. 185). Dolayısıyla metnin önceliği ve hermenötik faaliyetinin ontolojik yapısı, bütün insani etkinlik alanını kapsayacak şekilde işlevselleştirilmektedir. Kitabın “The Conceptual Autonomy of Babylonian Epistemology” (Babil Epistemolojisinin Kavramsal Özerkliği) adlı dokuzuncu kısmında yazar, önceki bölümde yaptığı tarihsel anlatının bir devamı olarak, Babil edebî kültürünün kozmopolit yapısını açmaya çalışır. Ona göre, kozmopolit yapısına rağmen Babil’in geleneği sürdürülebilmesinin en temel nedeni, düşünce hayatının Babil dilinde temellenmiş olmasıdır. Diğer taraftan yazar, dilin yapısından ziyade, metinlerin yazımına ve Babil’deki kullanımına odaklanmayı tercih eder. Buna göre, Babillilerin yazı formu olan çivi yazısının işaretlerinin temel özelliği, çok katmanlı ve değişken olmasıdır. Yazar nihai olarak, Babil epistemolojisinin kavramsal bağımsızlığının ve felsefe anlayışının temelini, gerçekliği önceleyen yazı-yorum düşüncesine dayandığını ifade etmektedir.

Kitabın en temel özelliklerinden birisi, çağdaş felsefenin önemli yaklaşımları olan yapısalcılığı ve post-yapısalcılığı, Babil epistemolojisini tespit etmek üzere, üç alana uygulamasıdır. Aynı şekilde Babil’de bilginin sistematik olarak inşa edildiği düşüncesini, metinler üzerinden analiz ederek, düşünce ortamına dair bir tasvir sunmaya çalışmasıdır. Bu doğrultuda Mieroop’un, yazının düşüncede temel olma ve dünya kurucu özelliğini dil, kehanet sanatı ve hukuk kuralları olarak üç alan üzerinden tartışması kitabın temel dinamiğini oluşturmaktadır. Dil konusunda Mieroop, sözlüklerin analizi yoluyla, bir bilgi sistematığına ulaşma amacındadır. Aynı şekilde yazar, tanrılar ve arasındaki iletişimin yazılı formları olarak kehanetlerin analizinin, dünyayı algılayışlarına yönelik detaylı bir tasvirini sunar. Son olarak hukuk kurallarına yönelik analizi, adalet meselesinin Babil düşüncesinde ne tür metinler üzerinden hakikatle ilişkilendiğini göstermeye çalışır. Bu yolla Mieroop, Babil’den sonra Yunanlılar da dahil olmak üzere, kendisine zemin teşkil ettiği düşünce sistemlerine etkisini açığa çıkarmaya çalışmaktadır.

Diğer taraftan, kitabın belki de üzerine daha detaylı düşünülmesi gereken tartışmalı noktası, modern felsefede temel alanlar olarak ayrılan epistemoloji ve ontolojinin, Yunan düşüncesinin en önemli isimlerinden Platon’da dahi açıkça ayrılmamış olmasıdır. Fakat bugün anladığımız anlamda bir “felsefe” düşüncesine Yunanlıların sahip olduğu dahi şüphelidir. Bu bakımdan, kitabın alt başlığı merkeze alınmaya daha uygun gibidir. Zira, kitabın önsözünde yazar, Babillilerin bugün Batı felsefesinin kendisine dayandırıldığı Yunan düşüncesinden farklı bir akıl yürütme tarzına sahip olduklarını da dile getirir. Bu doğrultuda ele alınabilecek diğer bir nokta ise, Mieroop’un felsefenin mahiyetine dair bir sorgulamadan ziyade, bugün anladığımız anlamda felsefenin Babil’de varlığına yönelik bir araştırma yapmasıdır. Bu anlamda kitabın, felsefenin Yunanlılar için ne ifade ettiği ve hem Batı hem de Doğu için farklı uzanımları olan bu faaliyetin, Antik dönem öncesi tarihinin mahiyetinin ne olduğu gibi sorulara yönelik cevapları da içermesi Babil düşüncesini anlamak bakımından daha verimli olabilir. Kitabın bu soruları yanıtlamak konusunda daha çekimser kaldığı görülmektedir.

Diğer taraftan, yazarın kitabının, metinleri ve Babillilerden ulaşan malzemeyi dakik ve detaylı analizi, modern felsefe tarihlerinin kıstası olan mitos-logos ayrımının çok kolay bir şekilde yapılamayacağını göstermesi bakımından önemlidir. Aynı şekilde, felsefeyi Yunan ile başlatan Batı felsefesi tarihlerine güçlü bir itiraz olarak konumlandığı söylenebilir. Mieroop’un çabası kendi ifadesi ile Yunan öncesi dönemin Babilliler özelinde bilgiye yönelik sadece pratik bir ilgi olmadığını bilakis ifade ettiği üç alan üzerinden ciddi bir teorik arka planın olduğunu gösterme konusunda önemli bir katkı olarak görülebilir.